

BUDDHALAINEN KUOLEMA JA SAATTOHOITO

Koulutuspäivä 26.11.2016 Teosofisen seuran salissa Helsingissä

Järjestäjinä Suomen Buddhalainen Unioni SBU ja Buddhalainen saattohoito -verkosto

Sini Israel, Suomen Hautaustoimistojen Liitto

Äänityksestä litteroitu puhe kokonaisuudessaan.

Kiitos että sain tulla tänne. Ihan kiva tulla puhumaan näistä asioista ihmisille, joita asia kiinnostaa. Kovin usein ei pääse avoimesti puhumaan kuolemasta tässä suomalaisessa yhteiskunnassa. Itsekin koen aiheen hiukan tabuna. Miksi ei saisi puhua kuolemasta ja miettiä sitä omaa kuolemaakin?

Ihan lyhyesti kerron Suomen Hautaustoimistojen Liitosta. Tämä on vuonna 1942 perustettu ja meillä on noin 300 jäsenyritystä ympäri Suomen. Teemme yhteistyötä sekä sisäisesti jäsenliikkeiden kanssa että eri tahojen kanssa, jotta suomalainen hautauskulttuuri edistyisi. Tutustumme juurikin eri uskontoihin ja eri hautaus tapoihin, joita nyt tulee koko ajan uusia Suomeen. Itsekin olen törmännyt aivan uudenlaisiin toimintatapoihin niiden noin 15 vuoden aikana, kun olen hautausalalla ollut.

Kerron tässä omassa osiossani enemmän käytännön työstä, siitä kun omaisten kanssa asioidaan ja tietysti vainajan. Painotan siihen, kun ihminen on ihan varmasti kuollut, ei kasva hiukset eikä muut. On hautaamisen aika. Mitä vaihtoehtoja on hautaamiselle ja samoin mitä todella tapahtuu niissä tunneissa tai päivissä kuoleman jälkeen.

Kuolemahan voi tapahtua periaatteessa missä tahansa. Kuulimmekin tässä, että suurin osa kuolemista tapahtuu sairaaloissa, palvelutaloissa, vanhainkodeissa tai muussa vastaavassa. Sen lisäksi voi vaikka kotona kuolla, joko tapaturmaisesti tai kotihoidossa lääkärihoidon alaisena. Kerron niistä vähän tarkemmin.

Kun ihminen kuolee sairaalassa, on oletettavaa että henkilöllä on sairaus, joka sitten johtaa kuolemaan. Ehkä hoitajatkin ovat ehtineet soittaa omaisille, että nyt on viimeiset hetket käsillä. Kukaanhan ei tiedä, milloin viimeinen hetki on, mutta oletetaan että se tiedetään, ja omaiset voivat tulla paikalle, läheisensä luokse. Tapauksissa, joissa omaiset pystytään soittamaan paikalle, kun kuolema on jo tapahtunut, omaiset pystyvät ensimmäisen kerran näkemään vainajan sairaalan osastolla. Osastolla yleensä hoitajat ovat laittaneet exitus-vaatteet päälle ja siistineet, jos on jotain siistittävää. Sairaalassa on yleensä oma huone, jossa omaiset voivat kokoontua. Miten kauan omaiset voivat viettää siinä, riippuu tietysti sairaalasta ja tilanteesta, mutta yleensä omaisille annetaan se aika, minkä he tarvitsevat.

Se jälkeen, kun omaiset ovat lähteneet vainajan luota, vainaja siirretään sairaalan toimesta sairaalan kylmiöön. Sairaalan kylmiössä häntä säilytetään niin pitkään kunnes vainaja on laitettu arkkuun ja on valmis siirrettäväksi seuraavaan paikkaan, mahdollisesti

hautauspaikalle tai seremoniapaikalle. Mutta ennen kuin vainaja kuljetetaan pois, omaisilla on mahdollisuus tulla mukaan kuljetukseen, tai sitten sairaalan kappeliin, jonne vainaja on hautustoimiston puolesta laitettu arkkuun ja puettu. Omaiset voivat myös itse osallistua pukemiseen jos näin haluavat.

Sairaalan kappelissa, jonne on etukäteen varattu aika - jos tietää että siellä pidetään jokin seremonia tai jos tietää että siellä menee kauemmin - varataan niin pitkä aika kuin tarve on. Yleensä tämä tapahtuu päivä tai pari kuoleman jälkeen, aina mahdollisimman pian. Silloin kun omaiset esittävät toiveen, että haluavat olla avonaisen arkun äärellä, pyritään järjestämään kuljetus ja ns. 'näyttäminen' mahdollisimman pian, jotta ei tule mitään muutoksia vainajalle. Vainaja todella aina laitetaan arkkuun, terveydenhuoltoasetus määrää, että on oltava tiivis arkku jos ja kun vainaja siirretään sairaalan ulkopuolelle. Samoin krematoriot, kappelit tai hautausmaat eivät vastaanota vainajaa muuta kuin arkussa.

Sitten voi olla, että kuolema on tapahtunut palvelutalossa tai vanhainkodissa, sellaisessa paikassa, jossa ei ole kylmäsäilytystiloja kuten sairaaloissa. Se tarkoittaa, että vainaja siirretään mahdollisimman pian kuoleman jälkeen viileisiin tiloihin, toisin sanoen toiseen sairaalaan, josta kylmätilat löytyvät. Kuinka kauan menee siihen, että vainaja siirretään, riippuu siitä, minkälaiset olosuhteet palvelutalossa on. Jos on lämmin kesäpäivä, ei vainaja voi siinä kauan olla. Mutta jos on vaikka talvi ja ikkunan voi laittaa auki, siirrolla ei ole niin kiire. Omaiset kerkiävät tulemaan paikalle, jos haluavat. He pääsevät kyllä heti palvelutaloon katsomaan vainajaa. Koska palvelutalossa ei ole kylmäsäilytystiloja, se tarkoittaa myös, ettei lääkäri ehdi toteamaan vainajaa kuolleeksi palvelutalossa, vaan vainaja siirretään sairaalaan juuri siksi, että lääkäri ehtii toteamaan vainajan kuolleeksi virka-aikana. Tällöin vainaja siirretään paareilla. Yleensä siinä kohtaa ei ole omaisia mukana, mutta saa olla jos haluaa. Sen jälkeen kun vainaja on siirretty sairaalaan, omaiset ovat yleensä tässä kohtaa ottaneet yhteyttä hautustoimistoon. Hautustoimiston kanssa voi sopia jatkotoimenpiteistä, missä seuraavan kerran voi vainajaa katsoa ja miten se käytännössä tapahtuu. Sovitaan ajat ja paikat tätä varten.

Sitten on mahdollista, että jos lääkäri on jo palvelutalossa todennut henkilön kuolleeksi ja henkilö olisi itse jo miettinyt hautausjärjestelyjä valmiiksi, valinnut ehkä valmiiksi arkunkin, silloin on mahdollista hakea palvelutalosta suoraan vainaja arkussa ja toimittaa seremoniapaikalle, oli se sitten hautausmaa, kappeli tai vastaava tila. Jälleen kerran on omaisilla mahdollisuus tulla heti kuoleman jälkeen katsomaan vainajaa ennen kuin hän on arkussa tai lisäksi sen jälkeen aina kun sovitaan. Vainajan säilytystiloja yleisesti on sairaaloiden yhteydessä, lääketieteellisten laitosten yhteydessä, hautausmaiden ja joidenkin kirkkojen ja kappeleiden yhteydessä. Myös joissain palvelutaloissa ja saattohoitolaitoksissa, joskin se on harvinaisempaa.

Kuolema voi tapahtua myös kotona. Jos kuolema tapahtuu kotona sillä tavalla, että on lääkärin hoidossa, että on ollut tavallaan kotihoidossa, tiedetään mikä kuolinsyy on ollut, mihin on kuollut. Lääkäri pystyy kirjoittamaan hautausluvan ja toteaa kuolleeksi siellä kotona. Tämän jälkeen siellä on yleensä hoitaja mukana kertomassa, miten täytyy toimia eteenpäin. Siinä vaiheessa otetaan yleensä yhteyttä hautustoimistoon, sovitaan vainajan

siirtämisestä kylmätiloihin. Jos kotona kuolee, ei välttämättä ole niin kiire sillä kuljetuksella. On enemmän omaisista kiinni, milloin kuljetus toivotaan, jälleen kerran lämpötilat huomioon ottaen. Mutta jos pystyy ikkunan avaamaan tai muuten viileään huoneeseen, niin on ihan omaisista kiinni milloin kuljetus tapahtuu. Yleisimmin se on reilun 24 tunnin päästä, nopeimmillaan muutaman tunnin. Joskus omaiset ovat halunneet viettää seuraavan yön ja joskus seuraavan päivänkin vainajan kanssa. Ei ole aikarajaa, milloin vainaja on noudettava. On vain otettava eri tekijät huomioon ja sen mukaan toimia.

Sitten kun vainaja on siirretty kotoa sairaalaan, paareilla jos arkkua ei ole valittu. Jos arkkua on valittu, kotoa siirretään arkussa hautausmaahan kylmiöön. Silloin kun vainajaa kuljetetaan ilman arkkua, kuljetetaan aina paareilla ja sairaalan säilytystiloihin. Jos sitten kuljetetaan arkulla, kuljetetaan kirkkojen tai kappeleiden yhteydessä oleviin säilytystiloihin. Sairaalaan ei esimerkiksi voi mennä arkulla. Jos esimerkiksi sairaalan kappelissa ollaan viettämässä jotain seremoniaa, vainaja on arkussa, ja kuljetetaan sieltä välittömästi. Sairaalassa vainajaa ei voi säilyttää arkussa.

Sitten on myös - kuolemahan on aina yllättävä eikä sitä voi odottaa - mutta voi olla tapaturmainen kuolema, onnettomuus, sairauskohtaus, joka johtaa kuolemaan. Sillä tavalla yllättävä, että ei ole ollut minkäänlaisia merkkejä etukäteen, että se voisi tapahtua. Tällainen voi tapahtua vaikka keskellä katuja, omassa kodissa tai liikenteessä, ihan missä tahansa. Sellaisessa tapauksessa kutsutaan aina poliisi paikalle. Luonnollisesti jos on ollut onnettomuus tai tapaturma, niin soitetaan hätäkeskukseen, ja hätäkeskus kysyy tarvittavat tiedot, mitkä ajoneuvot he lähettävät. Kun sitten ambulanssi vaikka tulee paikalle ja toteaa, että mitään ei ole enää tehtävissä, niin sen jälkeen ambulanssihenkilökunta kutsuu poliisit paikalle. Poliisit aloittavat sitten kuolemansyyn selvityksen.

Kuolemansyyn toteaminen tapahtuu täällä Helsingissä Ruskeasuolla Oikeuslääketieteen laitoksella, jonne vainaja kuljetetaan ns. viranomaiskuljetuksena onnettomuuspaikalta esimerkiksi mahdollisimman pian. Siinä saattaa olla sellainen kohta, johon omaiset eivät välttämättä ehdi paikalle, tai sitten eivät pääse muista olosuhteista johtuen.

Jos kuolema on sitten tapahtunut vaikka kotona äkillisesti, niin siellä kotona ei ole niitä ulkoisia tekijöitä, joiden takia vainaja pitäisi siirtää erityisen pian pois. Yleensä silloin - jos nyt ei ole mitään sellaista onnettomuutta tapahtunut, ettei voisi näyttää vainajaa - silloin voi tulla sinne kotiin omaiset vielä ennen kuin siirretään Oikeuslääketieteen laitokselle avaukseen. Ruumiinavaus kestää yleensä reilun viikon, muutamasta päivästä pariin viikkoon. Tänä aikana omaiset eivät lähtökohtaisesti saa käydä ruumiin luona. Poliisilta voi saada erikoisluvan käydä katsomassa vainajaa, jos haluaa, ja poliisit sitten antavat luvan tai eivät anna. Mutta ruumiinavauksen jälkeen se on mahdollista ja silloin taas on otettu yhteys hautaus toimistoon. Ja hautaus toimiston kanssa mennään sitten hakemaan vainajaa. Esimerkiksi Oikeuslääketieteen laitoksella on hyvät kappelitilat, jos haluaa viettää aikaa vainajan äärellä erikseen sovittuna aikana, se on ihan mahdollista.

Yhteenvetona ajatellen niin tapahtui kuolema missä tahansa, pois lukien tietyt onnettomuuspaikat, omaiset saavat tulla heti kuoleman jälkeen vainajan luokse, jos niin toivovat ja pääsevät. Milloin he pääsevät seuraavan kerran vainajan luokse, riippuu siitä,

minkälainen tilanne kulloinkin on, onko sairaalassa, kappelissa, arkussa tai ilman arkkua sairaalan lavetilla, mikä ei välttämättä ole mukavin vaihtoehto omaisille.

En tässä nyt puhu paljon seremonioista, mitä kaikkea niiden järjestelyihin liittyy. Niitä on niin monenlaisia, että siihen menisi koko loppuilta. Pääsääntöisesti puhuin siitä, missä kohdin vainajaa on mahdollista käydä katsomassa. Yhteenvetona, että aina mahdollisimman pian kuoleman jälkeen, miten se vain on mahdollista, se on aina järkevintä.

Sitten meillä on vielä, kun järjestetään näitä kuljetuksia ja käsitellään vainajaa, on lakeja ja säädöksiä, jotka vaikuttavat miten toimitaan. Keskeisiä lakeja, joita meidän tulee ottaa huomioon käytännön arjessa, kun hommia hoidetaan, on tietysti terveysuojeluasetus, jossa määrätään mm. että vainajan täytyy olla tiiviisti suljetussa arkussa aina kun vainaja on muualla kuin sairaalassa, kun vasta kuolinsyytä selvitetään.

Säädöksiä on myös esimerkiksi hautapaikoista, että arkku täytyy aina haudata metri viisikymmentä syvälle maahan, ei saa ylemmäs haudata. Haudan koskemattomuusaika on minimissään 15 vuotta terveyssyistä. Asetuksissa määrätään myös ruumiin kuljetuksesta, ruumiin kuljetus on tehtävä tähän tarkoitukseen tarkoitettulla ajoneuvolla. Ja sitten oleellinen on hautausoimilaki, 2004 uudistunut ja tullut osittain voimaankin. Se on aika pitkä, siellä on kiteytettynä paljon eri säädöksiä. Liittyy hautausjärjestelyihin, kuka niitä voi hoitaa. Omat toiveet ovat ratkaisevia. Jos itse on eläessään kirjannut toiveita ylös, niitä pitää noudattaa. Jos ohjeita ei ole, niin leski, äiti, vanhemmat, sisarukset, lapset päättävät. Jos ei ole sukulaisia, lähiomaisia, rintaperillisiä, perillisiä, silloin se joka parhaiten asiasta tietää saa ja hänen tulee järjestää hautajaiset. Jos ei ketään ole, silloin kunta huolehtii hautaamisesta.

Sitten on laki kuolemansyyn selvityksestä, johon liittyy kuljetusasioita erityisesti, eli milloin saa vainajaa kuljettaa - milloin on omaisten päätöksen vallassa, milloin vainajaa saa kuljettaa, milloin se on viranomaisten päätöksen vallassa. Tämä laki on uudistuksessa tällä hetkellä. Varmaan sitä myötä tulee uutta muutenkin kuolemaan liittyviin lakeihin, jotka tarvitsevat hiukan täydennystä. Sitten on seurakunnilla kirkkolaki, jossa on hautausmaasääntöjä lähtökohtaisesti, hautaoikeudet ja hautojen hoitoon liittyviä. Lakien ja säädösten lisäksi on tietysti muita sääntöjä, joita on jokaisella seurakunnalla erikseen tai jokaisella sairaalalla, jokaisella kappelilla, palvelutalolla – no niillä nyt ei säädöksiä ole – mutta kaikki nämä pitää ottaa huomioon.

Hautausoimistossa hoidetaan edellä mainittujen lisäksi hautapaikkaan liittyvät järjestelyt. Ensisijaisesti kun hautapaikka-asioita lähdetään kartoittamaan, selvitetään onko olemassa ennestään hautapaikkaa. Onko jotain sukuhautaa olemassa. Jos on, selvitetään onko siihen kyseiseen hautaan hautaoikeus, onko tarvetta pidentää hauta-aikaa, mitkä on sukulaissuhteet aiemmin haudattuihin. Hyvin yksityiskohtaisia kysymyksiä selvitetään. Jos ei ole sukuhautaa, niin voi olla vaihtoehtoina hautausmaan sisällä erilaisia alueita. On uurnahautoja, arkkuhautoja, muistolehtoja, jonne voi uurnan tai tuhkan haudata. Tuhkan voi sirotella maan päälle hautausmaalla.

Hautaustoimilain myötä on tullut uusi säädös, että täytyy olla tunnustuksettomien hautausalue jokaisella seurakuntayhtymällä tai muulla hallinnollisella alueella. Se on maa, joka on uskonnoista vapaa eikä ole siunattua. Näitä on esimerkiksi Helsingin ja Vantaan yhteisellä alueella Honkanummella ja Espoossa on Kellonummella. Hautauspaikka- vaihtoehtoina on myös – no, yksityisiä hautausmaita niitä ei ihan hirveästi Suomessa ole, mutta on silti muutamia, pääkaupunkiseudulla on Kauniaisten hautausmaa, joka on Kauniaisten kunnan ylläpitämä esimerkiksi.

Mutta jos sitten ei ylipäänsä halua hautausmaalle haudattavan, niin tuhkan voi haudata maanomistajan luvalla minne vaan. Sillä rajoituksella, että tuhkaa ei saa jakaa. Täällä Suomessa hautaus täytyy tapahtua yhteen paikkaan vuoden sisällä tuhkaamisesta. Tulkinnanvaraista on, jos vaikka mereen laittaa, onko se sitten yhteen paikkaan. Mutta se on täysin lain puitteissa sallittua. Tuhkan voi haudata maanomistajan luvalla omalle maalle, mutta ei saa muistomerkkiä pystyttää, koska silloin siitä tulisi hautauspaikka. Silloin aluehallintopäällikkö sitten myöntää niitä lupia, saako hautauspaikkaa perustaa vai ei. Ne on aika tiukkaan valvottuja tällaiset yksityiset hautausmaat ja niiden perustamiset.

Hautaaminen voi tapahtua yleiselle vesialueelle. Helsingissä ja Espoossa on esimerkiksi, Helsingissä Abrahamin luodolla Harmajan majakan edustalla sellainen paikka, jonne saa ilman mitään erikoislupia tuhkan haudata mereen tai sitten uurnan. Espoossa on Lauttasaaren kupeessa melkein Käärmesaaren ja Vehkasaaren välinen vesialue. Jos jonnekin muualle mereen tai vesistöön haudataan, niin tarvitaan sen vesialueen ylläpitäjän tai omistajan lupa. Yksityisestä hautausmaalta tuossa jo tulikin, että aluehallintoviraston luvalla sen saavat perustaa esimerkiksi uskonnolliset yhteisöt tai säätiöt tai muut yhdistykset. Mutta sitten täytyy olla pitkän ajan suunnitelmat ja haudan hoidon suunnitelmat. Sitä ei muuten vaan voi perustaa, hautausmaata. Samoin jos yksityinen hautausmaa perustetaan, hautausaika on aina 25 vuotta. Se merkitään ihan kiinteistösuunnitelmaan, kiinteistörekistereihin, missä se hautauspaikka on. Ja se on siellä rasiitteena se 25 vuoden koskemattomuusaika.

Yhteenvetona hautaaminen on mahdollista seurakunnan alueelle, joko siunatulle alueelle tai sitten tunnuksettomalle alueelle tai on olemassa olevia yksityisiä hautausmaita. Voi perustaa oman yksityisen hautauspaikan erityisluvalla tai voi haudata yleiselle vesialueelle tai omalle maalle. Käytännössä tuhkan voi haudata minne vaan, mutta arkkua ei voi haudata minnekään muualle kuin hautausmaalle. Jos arkku haudataan jonnekin muualle kuin seurakunnan ylläpitämälle alueelle, niin se on yksityinen hautauspaikka ja siihen tarvitaan erityisluvat aluehallintovirastolta. Siinä oikeastaan onkin lyhykäisyydessään hautausmaiden vaihtoehdot.

- Jos kotona kuolee, niin mihin silloin otetaan ensin yhteyttä?
- Sini Israel: Jos on yllättävä kuolema, niin ensimmäisenä soitetaan lääkäri paikalle. Se vähän riippuu, systeemi on vähän muuttunut. Ennen on ollut niin, että lääkäri kutsutaan paikalle ja lääkäri toteaa kuolleeksi, jonka jälkeen vainaja on ns. omaisten hallussa. Ja sen jälkeen soitetaan hautaustoimistolle, että nyt täytyy hakea. Mutta nykyään on tullut se muutos, että lääkärit eivät liiku kuin virka-aikoina. Se on kuolemansyyn selvittämistä, jos vainajaa liikutetaan ennen kuin lääkäri on käynyt paikalla. Mutta jos on kotisairaanhoidossa ja tiedetään, että on heikossa kunnossa, niin annetaan yleensä tarkat ohjeet. Mutta aina voi ottaa yhteyttä hautaustoimistoon. Sieltä varmasti osataan neuvoa eteenpäin, jos on epävarma.
- Jos sairaalassa kuolee, niin kuinka kauan, mikä on se aika, että kukaan ei koske?
- Sini Israel: Siinä puhutaan lähinnä tunteista. Sairaala on sellainen ympäristö, että ensinnäkin tila tarvitaan seuraaville, ja sitten lämpötila-asia. Ruumis täytyy saada kylmään. Sairaalassa harvemmin onnistuu pidempään koskemattomuus.
- Kommentti yleisön joukosta: Olen työskennellyt Jorvin sairaalassa aika pitkään. Siellä on käytäntö, että sellainen kaksi tuntia, vaikka olisi ruuhkaakin. Se aika pyritään pitämään osastolla.
- Ettei tehdä yhtään mitään?
- Kommentti jatkuu: Kyllä siihen pyritään, varsinkin jos toive on sellainen. Kyllä hoitohenkilökunta sitä kunnioittaa. Kyllä he voivat tulla kysymään. Sitten katsotaan omaisen kanssa. Kyllä kannattaa omaisen mielellään olla mukana avaamassa sitä asiaa.
- Sini Israel: Jos on tuollaisia toiveita, niin aina siitä kannattaa etukäteen kertoa ja ilmaista, silloin pystytään toimimaan sen mukaan paremmin.
- Jos kotona kuolee ja kuolema on ollut odotettavissa, niin voiko sen kuoleamisen todeta joku muu kuin kotihoidosta vastaava lääkäri?
- Sini Israel: Lähtökohtaisesti se on hoitava lääkäri. Voi olla poikkeustilanteissa jotain muuta.
- Tämä on varmaan tiedossa, mutta jos on hyvin pieni vainaja, joskus vauva kuolee, niin vanhemmat voivat kuljettaa omalla autollaan. Se ei kai ole lakien vastaista?
- Sini Israel: Ei ollenkaan. Tässäkin tapauksessa vainaja, pieni vastasyntynyt, täytyy kuljettaa kunnioittavasti. Mikäs sen kunnioittavampaa on kuin että vanhemmat kuljettaa. Näin toimitaan yleisesti. Joskus kuljetetaan hautausautolla, mutta yleensä vanhemmat.